

F. XABIER GUAL I REMÍREZ
VALENTÍ GUAL I VILÀ
CARLES MILLÀS I CASTELLVÍ

LA IMMIGRACIÓ OCCITANA A CATALUNYA: EL CAS DEL BAIX

LLOBREGAT (SEGLES XVI I XVII)

PRESENTACIÓ I METODOLOGIA

Heus aquí un treball d'abast comarcal sobre la presència francesa al Baix Llobregat en època dels Àustria (des de 1563 —obligatorietat manifesta d'enregistrar les actes d'esposalles pel Concili de Trento— fins a 1700 —any de la defunció de Carles II—). A partir de l'anàlisi i el buidatge dels llibres de nocces de les parròquies, s'han pogut quantificar i recollir estadísticament les dades de la immigració ultrapirinenca. Es presenten, mitjançant aquests resultats, el percentatge de marits francesos, respecte al total de casaments enregistrats; la tipologia dels matrimonis; la procedència dels cònjuges; i la seva activitat socio-laboral. Les parròquies que disposen d'aquest fons documental al Baix Llobregat són:

Abrera (1602-1699), Begues (1574-1699), Cervelló (1657-1699), Corbera (1567-1699), Martorell (1648-1663 i 1673-1699), Olesa (1600-1699), Papiol (1565-1699), Sant Andreu (1566-1699), Sant Boi (1567-1699), Sant Climent (1607-1699), Sant Feliu (1583-1699), Sant Just (1580-1699), Santa Coloma (1568-1699) i Torrelles (1566-1699).

A partir de les actes de matrimoni, s'obté una visió general del tema, encara que no completa, ja que, d'una banda, els cònjuges casats al regne de França, així com els solters i les solteres, no resten consignats en aquesta documentació. D'altra banda, la presència de població francesa es pot constatar en altres fonts: eclesiàstiques (expedients diocesans, llibretes de compliment pasqual, visites pastorals, llibres de confraries, natalicis i obituaris), notariales (capítols matrimonials, testaments i actes), municipals i generals (registre de malalts de l'Hospital de la Santa Creu, matrícules de francesos, acords plenaris, cartes de franqueses, provisions de càrrecs i altres). I, ultra això, sembla versemblant pensar que els rectors podrien ocultar la procedència dels immigrants en un context de conjuntura crítica i d'animadversió, tant política com social, envers els forasters.¹ És possible, doncs, que no hi siguin representats tots els que immigraren; però és lògic suposar que els nouvinguts enregistrats en els llibres de casaments foren aquells que arrelaren plenament a la nostra comarca i contribuïren al creixement de la població de Catalunya.

El present estudi pretén comprovar si el degoteig de persones de l'altra banda del Pirineu tingué un paper tan cabdal per a la demografia i l'economia del Baix Llobregat com el que han assignat els clàssics treballs de J. Nadal i

E. Giralt, per al conjunt de Catalunya i per al Maresme,² d'una banda, i de J. Codina, per al cas concret del Delta del Llobregat,³ o si bé, aquest flux immigratori no fou tan generalitzat arreu del Principat, ni resultà tan colpidor, tal i com s'extreu dels estudis més recents de C. Millàs, per al Papiol;⁴ V. Gual, per a la Conca de Barberà;⁵ i J. Dantí, per al conjunt dels Països Catalans.⁶

A nivell metodològic, s'ha emprat un model híbrid entre el mètode dels recomptes anònims i el sistema francès, amb modificacions i aportacions pròpies. En primer lloc, s'ha procedit al recompte de noces enregistrades —parròquia per parròquia—, alhora que s'ha elaborat una base de dades amb tots els casaments que tenien cònjuges de naturalitat francesa. D'aquestes núpcies s'han consignat els noms dels contraents, l'estat civil, el lloc de procedència,⁷ l'ofici del nuvi i la data de la cerimònia. Amb posterioritat, s'han revisat els noms i cognoms d'aquests francesos per a detectar les dobles, triples i, fins i tot, quàdruples anotacions. En aquest sentit, cal dir que s'ha considerat francès o francesa tot contraent que ha aparegut en la partida com a tal i, a més, els fills o filles dels francesos que no s'havien comptabilitzat anteriorment. Quant a l'estat civil del cònjuge, en els casos que no s'anotava aquesta informació, s'ha pres el determini de considerar-los fadrins o donzelles. Respecte a la procedència, s'ha fet necessari localitzar el bisbat d'origen d'alguns novinguts a partir de la consulta toponímica de la parròquia francesa d'on provenien. En alguns casos, fins i tot, ha calgut fer una interpretació personal de la grafia dels bisbats i dels noms de lloc que apareixen.

ELS Francesos als llibres de matrimoni del Baix Llobregat

Quantificació i periodificació de les arribades

L'allau d'immigrants que arribaren al Baix Llobregat al llarg de l'època dels Àustria apareix reflectida als llibres de noces des de mitjans segle XVI. S'han documentat, entre 1565 i 1699 —i per a les parròquies abans esmentades—, un total de 6253 partides de matrimoni, de les quals 686 tenen presència francesa (cosa que equival aproximadament a un 11% del total). Aquests casaments corresponen a 725 contraents de l'altra banda dels Pirineus, atès que en 39 ocasions sengles cònjuges eren de nació francesa. Amb tot, cal no obviar que es disposa d'uns recomptes parcials i que aquesta presència estrangera podria ser més important.

A partir de la **Taula I** —Presència francesa a les noces del Baix Llobregat per decennis (1565-1699)—, s'observa el període d'arribada dels 725 immigrants. És significatiu observar que, per sexes, els 664 homes representen el 92% dels immigrants, mentre que a les 61 dones, els correspon un escàs 8% del total. D'altra banda, el conjunt de cònjuges masculins d'origen francès que es casaren al Baix Llobregat s'acosta a l'11% del total dels homes, concretament un 10,7%, per a tot el període.

Per decennis, si es relacionen les dades que es disposa sobre els nuvis francesos respecte al total de matrimonis, destaca la forta aportació d'immigrants a les dècades 1580-89 (41 cònjuges masculins d'un total de 190 nuvis —un 22%—) i 1610-19 (amb un màxim de 95 marits francesos d'un total de 474 —un 20%—). Cal esmentar també el tant

per cent que s'obté als decennis 1570-79 i 1600-09, a l'entorn del 18%. Per contra, els últims decennis del segle XVII enregistren, quantitativament, els valors més baixos de la sèrie: 16 marits estrangers de 823 consorts masculins al 1690-99 (un minso 2%) i 20 nuvis ultrapirinencs de 554 cònjuges, al 1680-89 (sense arribar al 4%). Per al període 1565-69, comptant únicament amb les dades incompletes de quatre poblacions —Corbera, Papiol, Sant Boi i Torrelles—, s'obté el percentatge més alt de presència francesa, superior al 23% (6 francesos de 26 noces).

Globalment, es reitera que els 664 nuvis francesos que es casaren a la comarca, entre 1565 i 1699, representen un 11% del total de cònjuges masculins; no obstant això, cal matisar que si s'analitzen les dades per períodes cronològics, s'obtenen xifres proporcionalment més altes, i més en consonància, possiblement, amb els resultats que alguns treballs d'investigació han recollit a d'altres localitats o zones. Així, s'observa que, entre el 1565 i el 1639, la presència de marits francesos al Baix Llobregat puja fins el 16%, mentre que si s'analitza el període 1570-1619, les dades s'apropen al 20%. Per parròquies, destaquen els resultats que s'obtenen a Sant Climent-Viladecans, un 29,2% de casaments amb marit d'origen francès —entre 1607 i 1619—, xifra que s'eleva a un 31,6% per al decenni 1610-19; Sant Boi, que entre 1570 i 1619 obté un 27,3% de francesos, augmentat al 30,1% per a la segona dècada del segle XVII; Sant Feliu, amb un 23,6% per al període 1580-1619, i que esdevé un 33,3% als decennis 1580-89 i 1600-09; i Olesa, amb un 18,1% entre 1600 i 1620 —cal destacar que es tracta de les quatre parròquies més poblades d'aquest estudi—. Per contra, en les últimes dècades del segle XVII (1660-1699), arran del Tractat dels Pirineus, només s'hi casen a tota la comarca 92 homes de nació francesa, corresponents a un escàs 3,85% del total. S'evidencia, doncs, una màxima concentració d'ultrapirinencs entre les dues últimes dècades del segle XVI i les dues primeres del XVII, mentre que a partir de 1660, l'aportació estrangera fou poc més que simbòlica.

La distribució geogràfica dels marits francesos que es casen al Baix Llobregat es pot observar a la **Taula II** —Noces enregistrades a les parròquies del Baix Llobregat (1565-1699)—. D'una banda es disposa del total de matrimonis que tingueren lloc als diferents nuclis de població arreu de la comarca —per decennis i per al període estudiat—; d'altra banda, es constata el nombre de cònjuges masculins francesos amb els percentatges que representen respecte al total de cada localitat. A retenir els 216 nuvis occitans que es casen a Sant Boi entre 1565 i 1699, ja que els correspon un 17,5% del total de matrimonis —l'aportació més alta de la comarca, potser degut a què és una de les parròquies més grans i que, àdhuc, està situada a la fèrtil zona dèltica, la qual cosa pressuposa, possiblement, l'existència d'una major diversitat professional i un dinamisme econòmic més notori—; així mateix, són significatius els 72 francesos de Sant Climent-Viladecans (que representen un 12%, entre 1607 i 1699) i els 24 de Torrelles, els 39 de Sant Andreu i els 28 de Sant Just (tots ells a l'entorn d'un 11% del total de cada parròquia, entre 1565 i 1699). Per contra, Begues esdevé la parròquia amb menys immigració, 13 nuvis d'origen francès entre 1575 i 1699, representant un exigü 4,1% del total de noces; també és minsa l'aportació d'immigrants a Santa Coloma (5,9%). Ambdues parròquies, però, tenen en comú la seva escassa població i una situació orogràfica adversa.

Per aprofundir en l'evolució dels matrimonis al llarg del període estudiat (1570-1699), s'ha calculat el número índex decennal, a partir de la mitjana de cada dècada, aplicant com a base 100 la mitjana del conjunt de totes les noces. Al **Gràfic I** —Evolució per decennis de les noces al Baix Llobregat (1570-1699) en número índex. 100=mitjana període (totals i amb marit francès)—, es pot observar quina és la tendència que marquen tant els casaments en general com els enllaços que presenten el nuvi d'origen gavatx, en particular. En sentit general, els matrimonis mostren un constant tram alcista, que es dona entre 1580 i 1659, malgrat la lleugera inflexió dels anys vint. Al decenni 1660-69, la comarca pateix una estagnació i es produeix una davallada important en el nombre de casaments, degut, segurament, a l'impacte que provoca sobre la població baixllobregatina la conjuntura crítica de la Guerra dels Segadors, la pesta i la fam. A partir de 1670-79 es recupera la tendència a l'alça, per assolir els nivells màxims al darrer decenni de la sèrie —1690-99—. Per als casaments amb marit d'origen francès s'observa una ràpida i intensa tendència a l'alça —entre 1580 i 1619— que s'estronca bruscament entre 1620 i 1639. La dècada de 1640-49 suposa una lleugera revifada que queda definitivament tallada a partir de 1650, moment en què la tendència cau, primer bruscament —1650-1669—, i després suaument, fins al final del període. Aquesta aguda davallada del corrent immigratori podria atribuir-se a una millora social i econòmica del país d'origen, coincidint amb l'augment demogràfic sota el regnat de Lluís XIV, i per les conseqüències que portà el Tractat dels Pirineus, malgrat que les fèrtils terres del Baix Llobregat restaven mig despoblades.

La **Taula III** —La immigració francesa a diferents parròquies catalanes: segles XVI-XVII—,⁸ recull els percentatges de marits francesos obtinguts en el buidatge dels llibres de noces de les parròquies consignades, amb l'objectiu de comparar-los amb els resultats que s'obtenen per al Baix Llobregat. Per a tot Catalunya, dades extrapolades per J. NADAL i E. GIRALT⁹ a partir de l'anàlisi de les parròquies de Sant Just i Pastor de Barcelona, Creixell, Palamós, Cassà de la Selva i Vilafranca del Penedès, la proporció de francesos establerts al Principat entre 1570 i 1620 oscil·lava entre el 10 i el 20% del total de nuvis masculins —percentatge, aquest últim, obtingut per a aquesta cronologia al Baix Llobregat—, però afegien que el nombre de marits d'aquesta procedència fou molt més baix de 1641 en endavant: un 7% a Sant Joan de Lleida entre 1641 i 1720; el mateix valor a Sant Just i Pastor de Barcelona del 1641 al 1718; un 2,8% a Vilafranca del Penedès des del 1654 al 1720; un 1,9% a Cassà de la Selva i a Palamós entre 1641 i 1717; i del 0,6% a Creixell del 1642 al 1720 —mentre que per al Baix Llobregat, entre 1640 i 1699, el percentatge de marits francesos no superava el 6,5%—. El mateix J. NADAL,¹⁰ afegint les parròquies de Santa Maria de Mataró i Llaveneres, obtindria entre 1575 i 1700 un percentatge del 8,6% de marits francesos. En períodes fracturats, per a 1575-1626 observa un 16,6% de cònjuges immigrants, mentre que entre 1626 i 1700, el percentatge davalla fins el 5,6.

J. DANTÍ¹¹ obté un percentatge del 8,8% de mitjana entre el 1575 i el 1625, per a set poblacions del Vallès Oriental

—Cànoves, Sant Celoni, Santa Agnès, Bigues, L'Ametlla, Vilamajor i Lliçà d'Amunt—; quan des del 1630 al 1700 el valor de mitjana era del 4,8% per a altres set parròquies de la mateixa comarca —Cànoves, Campins, Vallgorguina, Santa Agnès, Bigues, L'Ametlla i Vilamajor—.

V. GUAL,¹² per a la Conca de Barberà, sosté que a la Conca estricta només Vimbodí (1671-1680) i Vilaverd (1591-1600) assoliren la proporció assenyalada per J. NADAL i E. GIRALT —1 de cada 6 homes casats— i la resta no arribaren a ser 1 de cada 10; a l'Alt Gaià, destaca el cas de Santa Coloma de Queralt on entre 1565 i 1640 s'aconsegueix un valor del 9,8%; i per a la Plataforma Segarrenca obté un percentatge global entorn al 5%.

Per al Baix Llobregat, F. BALANZA,¹³ analitzant el Llibre I de Matrimonis (1599-1648) de Martorell —no disponible a l'arxiu parroquial—, comptabilitza 61 matrimonis de francesos respecte a les 214 noces enregistrades —un 28,5% del total—, entre 1599 i 1624, malgrat els buits documentals existents. R. BONDIA i C. SOLANS¹⁴ detecten a Begues, entre 1584 i 1645, 7 francesos. I. FERNÁNDEZ,¹⁵ documenta a Corbera de Llobregat, entre 1582 i 1700, un 10,5% de desposoris amb presència occitana, destacant que del 1632 al 1656 el percentatge és del 18,2%. E. LACARTA i R. SALCEDO,¹⁶ a Olesa, entre 1599 i 1699, comptabilitzen 121 contraents d'origen francès d'un total de 1222 noces. J.F. LLADÓ¹⁷ a Sant Andreu observa que un 19,27% dels enllaços celebrats entre 1566 i 1636 tenien presència francesa. R. MASDÉU,¹⁸ en el seu estudi de Sant Just Desvern, aconsegueix, entre 1580 i 1700, un 10% d'immigrants ultrapirinencs d'ambdós sexes respecte al total de cònjuges. C. MILLÀS¹⁹ afirma que el 6,71% dels matrimonis realitzats al Papiol entre 1566 i 1700 tenen presència francesa. F. OLIVERAS²⁰ documenta a Sant Boi, entre 1625 i 1660, 74 marits d'origen occità, xifra que suposa un 37% dels cònjuges masculins.

Si, d'altra banda, s'observen els resultats d'altres fonts documentals, hom pot destacar les aportacions de N. SALES,²¹ de S. ROVIRA,²² de J.M. LLOBET,²³ de P. VIVES i J. COMAS,²⁴ de N. CASTELLS,²⁵ i, principalment, els treballs que per al Baix Llobregat ha desenvolupat J. CODINA²⁶. La utilització dels expedients diocesans, els capítols matrimonials, les llibretes de compliment pasqual i els registres de malalts de l'antic Hospital de la Santa Creu de Barcelona han permès a J. CODINA comptabilitzar per a la zona del Delta, per exemple, 637 nuvis francesos entre el 1601 i el 1723; 314 homes i 11 dones enregistrats a l'Hospital entre 1566 i 1604; o l'altíssima presència —segons les llibretes de compliment pasqual— dels francesos a Sant Boi el 1601: un 44,2% de la població adulta total. Aquestes dades, encara que superiors als resultats obtinguts en aquest treball, demostren el fort impacte de la immigració francesa a les ubèrrimes terres litorals del Delta del Llobregat.

La presència francesa en el matrimoni

Respecte a l'estat civil dels contraents francesos, **Gràfic II** —Tipologia dels matrimonis amb presència francesa— s'observa una important quantitat d'enllaços entre fadrins i donzelles, 489, que representen un 67% del total, mentre que esdevé també important el nombre de núpcies que es produeix entre nuvi francès i vídua, 185 casos, el 25% de totes les noces. Per contra, els enllaços entre vidu i vídua i entre vidu i donzella són escassos, representant un 4% i un 3% del total.

Segons l'origen dels contraents, en un 91% dels casaments, el nuvi és natural de França i la núvia és catalana, mentre que en 22 ocasions (un 3%) és la núvia qui procedeix del país veí i el marit és català. Les noces en què ambdós cònjuges són francesos són 39, un 6% del total. Aquestes dades demostren, un cop més, el caire masculí que presenta la immigració francesa, si més no, quant als cònjuges que es casaven al Baix Llobregat.

El bisbat de procedència

L'estudi del bisbat d'origen, **Taula IV** —Bisbat de procedència dels cònjuges francesos al Baix Llobregat i a Catalunya (s. XVI i XVII)— ha permès, després d'un acurat treball de localització, trobar el punt de partença dels immigrants francesos que arribaren al Baix Llobregat. Val a dir que els rectors de les diferents poblacions de la comarca només consignen el bisbat de procedència en 408 partides, el 56% del total. A la resta de partides, 317, s'anoten les expressions *francès, occità o natural del regne de França*; o bé s'ignora el topònim enregistrat. Els francesos eren originaris, majoritàriament, dels bisbats situats a la zona pirinenca, representant un 62% dels contraents enregistrats. Destaquen els bisbats de Comenge —que aporta 149 immigrants, corresponent a un 37%—, Rius i Coserans —amb 27 anotacions cadascun—, Pàmies —18— i Elna —16—. Del Llenguadoc i Conca de la Garona, amb un 23% dels registrats, predominen els d'Auish —28—, els d'Agen —17— i els de Lomers —16—. Quant al procedents de les Terres Altes i Massissos, al voltant del 10%, es pot destacar la diòcesi de Càors —amb 20 casos—. D'altres indrets de la geografia francesa, només s'aporta un 5% d'immigrants.

En d'altres estudis fets a d'altres zones i localitats de Catalunya, i només segons els llibres de noces, s'observa que les partides que consignen el bisbat d'origen dels nouvinguts representen el 46% del total. D'aquestes partides, cal destacar la procedència majoritària dels bisbats situats a la zona pirinenca i pre-pirinenca —al voltant d'un 56%—, principalment els situats a la part central de la serralada, Comenge (30%) i Tarba (12,5%). Una segona àrea de procedència correspon a les Terres Altes i als Massissos muntanyencs —a l'entorn del 22% dels immigrants consignats—, destacant els bisbats de Càors, Claramunt i Tula. La plana llenguadociana aporta un 20% dels francesos documentats, mentre que des d'altres terres franceses, només arriba un testimonial 2%.

La dedicació professional

Respecte a l'ocupació dels nouvinguts, **Taula V** —Professions dels immigrants francesos al Baix Llobregat i a Catalunya (s. XVI-XVII)—, s'observa (per al Baix Llobregat) que, de les 486 partides consignades amb l'ofici o ocupació dels francesos, un 61,5% correspon a població pagesa o, si més no, a treballadors del camp, amb un total de 297 anotacions, que apareixen consignades amb els epígrafs de *pagès, agricolae, hortolà o camperol*. També és prou significatiu el registre de *mosso, treballador o jornalier*, amb un 12,5% —representant 61 francesos—, encara que no s'especifica el tipus d'activitat a la qual es dedicaven. El que s'intueix, mitjançant l'observació d'aquestes últimes partides, és la humilitat d'aquests *mossos*, ja que la seva anotació dins dels llibres de matrimonis és bastant més breu i sintètica que d'altres cerimònies enregistrades. De menys quantitat, encara que no menys importants, són els oficis de teixidor (de lli o de llana) —23 casos—, mestre de cases —22—, serrador —14— o ferrer —11 anotacions—.

L'estructura de la població nouvinguda, segons la seva activitat econòmica, constata la clàssica imatge de l'immigrant francès com a pagès del camp català, donat que les tres quartes parts d'aquest contingent correspon al sector primari —un 75,2% del total d'oficis consignats—. La població ocupada al sector secundari abasta un 14,2%, mentre que el sector serveis —comerç, construcció i transports— només és representat per un 10,6% dels francesos que arribaren al Baix Llobregat als segles XVI i XVII. Aquestes últimes dades confirmen també l'existència d'un tipus d'immigració força més qualificada, amb una gran diversitat d'oficis dins de la menestralia.

Per al conjunt d'indrets de Catalunya, dels quals es disposa de dades, es posa de manifest el predomini de les activitats agrícoles i ramaderes dels francesos arribats a Catalunya, amb un percentatge del 45,6% —molt lluny, però, dels resultats obtinguts per al Baix Llobregat—. És significativa la documentació d'oficis més qualificats, dins dels quals destaquen: el món de la construcció, amb un 11,4%, els comerciants, amb un 11,2%, i el sector tèxtil, amb un 10,1%.

A TALL DE CONCLUSIÓ

Les fèrtils terres del Baix Llobregat esdevingueren un excel·lent reclam per a aquells immigrants que arribaren de l'altra banda dels Pirineus al llarg dels segles XVI i XVII. En efecte, la presència francesa a la nostra comarca va resultar molt significativa, especialment entre 1565 i 1620, moment en què s'assoleix un percentatge de marits francesos molt proper al 19% del total de cònjuges masculins. Per al conjunt del període estudiat (1565-1699), aquesta taxa es reduí gairebé a la meitat (10,7%), donat que a partir de la segona meitat del segle XVII, l'onada immigratòria davallà bruscament fins al final de la centúria. Per períodes, es diferencien tres grans fases: 1570-1619, quan l'arribada d'immigrants fou constant i progressiva; 1620-1659, moment en què el contingent ultrapirinenc disminuí substancialment —passant d'un 18,8% a un 12,1%—, malgrat una lleugera revifada, en plena conjuntura bèl·lica, que esdevé al decenni 1640-49; i 1660-1699, fase de constant disminució de la representació francesa a la comarca, amb un reduït 3,8% de marits immigrants. Aquesta periodificació coincideix plenament amb el *ritme cronològic de la migració*, que proposaren J. NADAL i E. GIRALT, per a la immigració francesa a Catalunya.²⁷ Tot i així, els resultats que obté J. NADAL per a 7 parròquies diferents (extrapolant les dades a tot Catalunya) —16,6%, en el període 1575-1626, i 8,6%, entre 1575-1700—,²⁸ són inferiors als que s'aconsegueixen per al Baix Llobregat, encara que superen amb escreix els percentatges que s'assoleixen a les comarques del Vallès Oriental —8,8%, entre 1575 i 1625— i la Conca de Barberà —5% a la Conca Estricta i a la Plataforma Segarrenca i 10% a l'Alt Gaià i Santa Coloma de Queralt, aquest entre 1565 i 1640—

Quant a la distribució geogràfica dels immigrants a la comarca, s'ha pogut detectar una major presència d'aquesta població nouvinguda a les parròquies més grans:²⁹ Sant Boi, Olesa, Martorell, Sant Climent-Viladecans i Sant Feliu —superant el 12% del total de noccs per al període 1565-1699 i per sobre del 24% entre 1570 i 1619—. Per als pobles mitjans: Cervelló-Vallirana, Corbera, Sant Just, Papiol i Sant Andreu, la presència ultrapirinenca és menor —per sota

del 9% entre 1565 i 1699 i a l'entorn del 13% del 1570 al 1619—; mentre que per als pobles petits: Abrera, Begues, Santa Coloma i Torrelles, la immigració francesa és encara més escassa —un 7% entre 1565 i 1699 i un 8,4% des del 1600 al 1619—. Una altra consideració a tenir present és que els percentatges més alts d'immigrants francesos es localitzen sobretot a les zones litorals i més properes a Barcelona (Sant Just, Sant Feliu, Sant Boi i Sant Climent-Viladecans). Al mateix temps, reben un important volum migratori aquelles parròquies on es desenvolupà una activitat econòmica més diversificada —agrícola, manufacturera i comercial— i en les quals s'oferia una diferenciació professional i un dinamisme econòmic més significatiu (Olesa, Martorell i Sant Boi). Quelcom semblant s'observa que succeeix per al conjunt de Catalunya, si es fa cas dels resultats reproduïts a la **Taula III**, segons els quals els pobles que atreuen més immigrants són precisament els que concentren major volum de població, se situen en zones litorals o ofereixen una major diversitat socio-professional, casos de Barcelona, Valls, Sant Sadurní o Banyoles.

Pel que fa a la tipologia de noces i origen dels contraents, es palesa un important nombre de casament entre vídues catalanes i fadrins francesos, una quarta part del total; mentre que els enllaços entre fadrí i donzella assoliren un 67%; d'altra banda, només un escàs 6% del total representa les unions entre francès-francesa.

Respecte al bisbat de procedència, es constata que, majoritàriament, eren originaris dels bisbats pirinencs i limítrofs a la Corona d'Aragó —el 62%—, destacant Comenge, amb un 37% del total dels consignats.

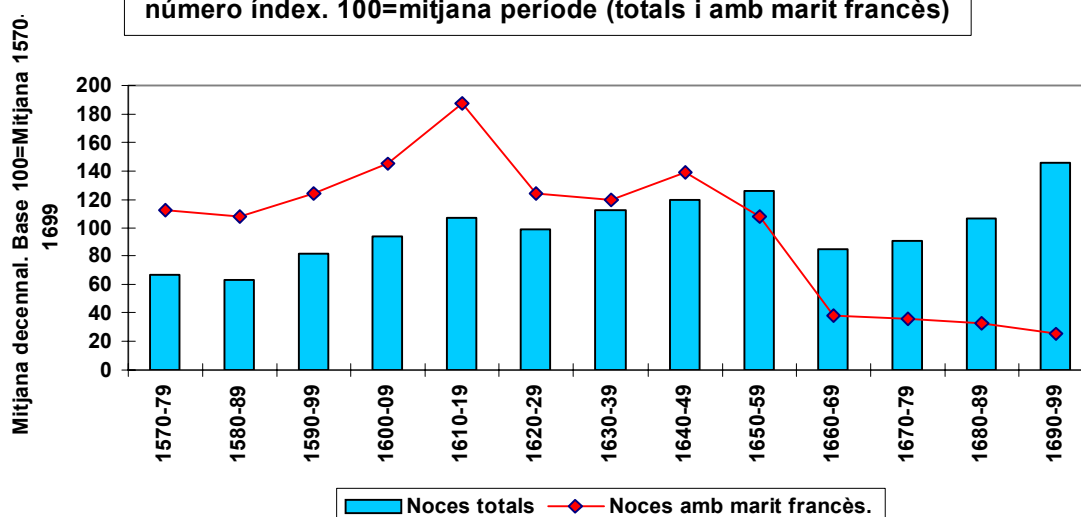
Resulta significatiu, per acabar, destacar l'important nombre d'immigrants francesos enregistrats com a pagesos, hortolans, bracers, mossos o jornalers (un 75% dels oficis enregistrats, amb la qual cosa es demostra la condició majoritària de treballadors del camp), malgrat la gran diversitat de professions que dins de la menestralia es dedicava el 25% dels nouvinguts (especialment els teixidors, mestres de cases, serradors i ferrers). Aquesta important arribada de mà d'obra procedent del regne de França féu augmentar la població i incrementar l'extensió dels conreus, especialment a la zona dèltica —Sant Boi i Sant Climent-Viladecans—. ³⁰

Es podria concloure la present comunicació constatant que l'abast migratori que es produí al Baix Llobregat, en els segles XVI i XVII, resultà força més colpidor que a d'altres comarques i zones de Catalunya, possiblement degut a 4 factors: 1) la proximitat a la ciutat de Barcelona, nucli gran de població que atreia a molts francesos per la gran diversitat professional que oferia; 2) la fertilitat de les terres dèltiques; 3) el dinamisme econòmic i la diversificació professional que es donava a les parròquies del nord de la comarca; i 4) la influència dels lligams religiosos que exercia l'advocació a la Mare de Déu de Montserrat en aquestes poblacions.

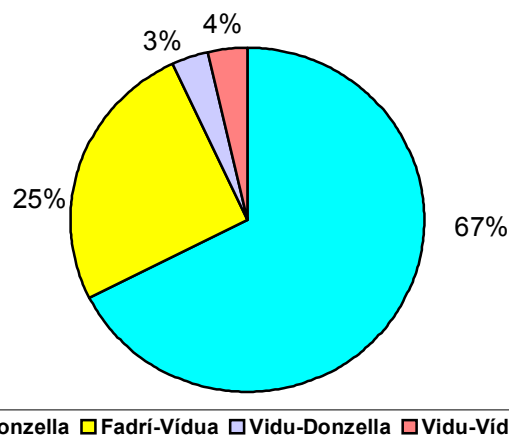
Taula I: Presència francesa a les noces del Baix Llobregat per decennis (1565-1699)

Decennis	Total NOCES	Total cònjuges francesos	Marits francesos	Mullers franceses	% Marit francès
1565-69 *	26	6	6	-	23,1
1570-79	143	28	26	2	18,2
1580-89	190	49	41	8	21,6
1590-99	286	54	48	6	16,8
1600-09	432	90	76	14	17,6
1610-19	474	104	95	9	20
1620-29	481	77	69	8	14,3
1630-39	545	72	67	5	12,3
1640-49	618	79	79	-	12,8
1650-59	669	66	65	1	9,7
1660-69	483	28	27	1	5,6
1670-79	529	32	29	3	5,5
1680-89	554	23	20	3	3,6
1690-99	823	17	16	1	1,9
Total	6253	725	664	61	10,7

Gràfic I: Evolució per decennis de les noces al Baix Llobregat en número índex. 100=mitjana període (totals i amb marit francès)

Gràfic II: Tipologia dels matrimonis amb presència francesa

Font: Llibres de noces dels Arxius Parroquials del Baix Llobregat.

NOCES ENREGISTRADES A LES PARROQUIES DEL BAIX LLOBREGAT															
1.-TOTAL DE MATRIMONIS															
DECENNIS	Abrera	Begues	Cervelló	Corbera	Martorell	Olesa	Papiol	Sant Andreu	Sant Boi	Sant Climent	Sant Feliu	Sant Just	Santa Coloma	Torrelles	TOTAL
1560-69*				2			10	5	4					5	26
1570-79		7**		23			30	19	48					16	143
1580-89		7**		26			11	19	60		33	4**	17	13	190
1590-99		18		21			20	42	108		22**	18	21	16	286
1600-09	17	18		34		114	19	28	90	13**	33	30	17	19	432
1610-19	15	8		27		118		39	93	76	39	22	19	18	474
1620-29	17	29		24		122	23	21	98	56	43	25	10	13	481
1630-39	20	36		29		127	16	18	98	80	48	33	19	21	545
1640-49	32	27		37	35**	130	21	16	128	81	57	22	14	18	618
1650-59	22	46	6**	35	110	139	25	30	108	72	29	25	9	13	669
1660-69	19	31	26	38	35**	96	24	27	76	39	36	23	8	5	483
1670-79	19	27	46	25	50**	63	25	32	88	53	45	21	13	22	529
1680-89	23	32	38	28		147	21	24	118	50	37	13	9	14	554
1690-99	21	31	55	36	134	158	32	35	123	79	54	29	13	23	823
Total	205	317	171	385	364	1214	277	355	1240	599	476	265	169	216	6253
2.-PRESENCIA DE MARITS FRANCOSOS ALS LLIBRES DE MATRIMONIS DE LA COMARCA															
DECENNIS	Abrera	Begues	Cervelló	Corbera	Martorell	Olesa	Papiol	Sant Andreu	Sant Boi	Sant Climent	Sant Feliu	Sant Just	Santa Coloma	Torrelles	TOTAL
1560-69*				1			2	-	1					2	6
1570-79				1			3	5	12					5	26
1580-89		1**		5			-	2	17		11	1	3	1	41
1590-99		1		-			1	7	27		2**	4	4	2	48
1600-09	2	-		3		21	1	4	25	2**	11	5	1	1	76
1610-19	2	2		2		21		5	28	24	6	2	1	2	95
1620-29	2	1		2		16	3	6	20	11	2	3	-	3	69
1630-39	3	2		5		13	-	3	18	7	7	4	-	5	67
1640-49	5	2		5	2**	13	2	2	30	13	1	2	-	2	79
1650-59	3	3		6	14	8	2	1	16	3	4	4	-	1	65
1660-69	2	1	1	3	4**	7	2	-	5	1	-	1	-	-	27
1670-79	-	-	1	2	7**	1	1	2	7	8	-	-	-	-	29
1680-89	-	-	1	2		2	2	1	7	2	1	1	1	-	20
1690-99	-	-	-	-	4	3	-	1	3	1	3	1	-	-	16
Total	19	13	3	37	31	105	19	39	216	72	48	28	10	24	664
% Global	9,3	4,1	1,75	9,6	8,5	8,7	6,9	11	17,4	12	10,1	10,6	5,9	11,1	10,7
*Les sèries d'esposalles no comencen en el mateix any a totes les parròquies, per la qual cosa aquest període no és complet.															
**Dades molt incompletes per a aquests decennis.															

Taula III: La immigració francesa a diferents parròquies catalanes: segles XVI-XVII*

Localitat	Període	% de marits francesos respecte el total de noces	Font: autor i pàgina**
Aguiló	1570-1588	11	Gual, 52
Anglesola	1565-1600	12,6	Lladó
Ardevol	1566-1593	9,3	Lladó
Arenys de Munt	1566-1700	8,4	Torrent
Argentona	1567-1720	9	Castells
Banyoles	1588-1631	15,04	Serra
Barberà de la Conca	1601-1680	2,3	Gual, 16
Barcelona (Sant Just)	1576-1700	12,97	Nadal, 54
Barcelona (Sant Just)	1566-1599	24,97	Fargas, 785-795
Barcelona (Santa Maria del Pi)	1690-1720	6,24	Vilarubia, 6-9
Bellfollig	1611-1623	20,8	Gual, 62
Bigues	1570-1700	3,68	Dantí, 137-141
Blancafort	1563-82/1606-36	6,06	Gual, 17
Calonge	1576-1637	5,71	Pérez
Campins	1630-1700	6,2	Dantí, 141
Cànoves	1570-1700	4,6	Dantí, 137-141
Cassà de la Selva	1591-1700	4,18	Nadal, 53
Castellbisbal	1650-1659	7,14	Gual i Millàs
Clarà	1606-1620	4,5	Lladó
Conesa	1595-1650	6	Gual, 62
Creixell	1576-1700	4,42	Nadal, 54
Cubelles	1634-1660	9,61	Jurado
Figuerola-Guimons	1583-1650	9	Gual, 52
Forés	1571-1650	4,03	Gual, 17
Girona (catedral)	1600-1601	15	Busquets, 8
Igualada	1551-1630	15,1	Torras, 97
La Guàrdia dels Prats	1594-1630	6,06	Gual, 18
L'Ametlla del Vallès	1570-1700	6,85	Dantí, 137-141
Les Piles	1569-1634	9	Gual, 51
Llavaneres	1575-1675	6,66	Nadal, 54
Lleida	1547-1600	17,44	Vilalta, 308-313
Lliça d'Amunt	1570-1629	6,2	Dantí, 137
Llobera	1571-1700	3,7	Lladó
Malgrat de Mar	1589-1700	7,78	Pla
Mataró (Santa Maria)	1617-1700	8,15	Nadal, 54
Montargull-Rauric	1576-1600	5,1	Gual, 62
Palamós	1576-1700	5,84	Nadal, 54
Passanant	1580-1650	4,3	Gual, 62
Pontils-Valldeperes	1585-1660	12,2	Gual, 52
Puigreig	1599-1692	5	Lladó
Rubí	1576-1625	13,81	Bencomo, 100
Sant Celoni	1570-1629	13,5	Dantí, 137
Sant Cugat del Vallès	segles XVI-XVII	25	Canyameres
Sant Joan de les Abadesses	1576-1714	5,2	Ribas, 146
Sant Julià d'Altares	segles XVI-XVII	12	Canyameres
Sant Llorenç de Morunys	1627-1680	0,7	Lladó
Sant Sadurní d'Noya	1567-1646	20,3	Rosell
Santa Agnès	1570-1700	10,96	Dantí, 137-141
Santa Coloma de Queralt	1565-1650	9,05	Gual, 47
Santa Perpètua	1573-1650	11	Gual, 52
Savellà	1566-1600	1,3	Gual, 63
Segura	1600-09/1630-49	4,4	Gual, 63
Sentmenat	segles XVI-XVII	12	Canyameres
Solsona	1598-1657	6,74	Planes, 497
Tarragona	1575-95/1601-39	9,76	Recasens, 51
Torelló	1578-1628	7,69	Casellas
Tossa de Mar	1593-1660	4,55	Zucchitello, 39
Vallespinosa	1600-1640	28	Gual, 51
Vallgorguina	1630-1700	4,4	Dantí, 141
Valls	1600-1640	25,94	Olivé, 206
Vilabella	1566-1640	8,41	Aguadé, 14-15
Vilafranca del Penedès	1605-1700	6,92	Nadal, 54
Vilamajor	1570-1700	5,06	Dantí, 137-141
Vilaverd-La Riba	1586-1640	9,64	Gual, 20
Vimbodí	1631-1700	7,93	Gual, 20

* Elaboració pròpia efectuada a partir de les fonts consultades (mireu nota 8).

** Per tal d'abreujar la referència completa, s'ha procedit a esmentar aquí l'autor i la pàgina corresponent.

Taula IV: El bisbat de procedència dels cònjuges francesos al Baix Llobregat i a Catalunya (s. XVI i XVII)*

Bisbat	BAIX LLOBREGAT	Conca de Barberà**	Maresme***	Solsonès****	Anglesola	Banyoles	Barcelona (El Pi)	Calonge	Lleida	Puig-reig	Sant Sadurní	Tarragona	Torelló	Vilabella	TOTAL
Agen	17			2						1	4	5			29
Albèrnia				2											2
Albi	2	2		1			4		1			1			11
Alet	4		1									1			6
Auish	28	2	3	1	4			1	29		4	16			88
Baiona	1		1												2
Besançon	1						1								2
Besans	1											1			2
Beziars	1											1			2
Bordeus	1		1				1		5			1			9
Calais									1						1
Càors	20	15	2	2				2	5	1		6		2	55
Carcassona			1				1		2						4
Castres	3														3
Claramunt	7	20	5	1			2		3			1			39
Comenge	149	52	30	8	12	1	6	7	63	1	3	68	1	9	410
Condom	1	1	1												3
Coserans	27	5	1	6	1				2		1	6		1	50
Elna	16	1	1				14								32
Grenoble		1					1								2
Frejús	1														1
Laitora	3						1					1			5
Langres	1														1
Lavaur	1														1
Lescar	1								2						3
Lió			1				4					3			8
Llemotges	3	5	4		3	1	1		14			3			34
Lombers	16	1	1			1			8		1	4			32
Lorena		1					1								2
Marsella	1						1								2
Mirapeis	2		7									1			10
Montalba	1								2						3
Montpeller	1											2			3
Narbona	7		1				2		17			1			28
Nimes	2														2
Oloron	3								7			2			12
Pàmies	18	6	21	4			2		1	1		3			56
París	4								3						7
Perigús	1	1					1								3
Reims	1														1
Rius	27	1	2	1					1			6	3	1	42
Rodés	6	6	3				2		1		1	4	1		24
Saboia	2														2
Saintés	1														1
Sant Pons	1														1
Santa Flor	6	6	4	6			3	1				4	1	1	32
Sarlat	3	1	5									1		1	11
Sistera	2														2
Tarba	3	63							19			25		1	111
Tolosa	9	3		1			5		8	1		14	1		42
Tours		1													1
Tula		13	5	5	1							6		2	32
Valence	1														1
Viviers	1														1
Ignorat	317	105	145	60	4	57	11	16	516	7	28	62	8	8	1344
Total	725	312	246	100	25	60	64	27	710	12	42	249	15	26	2613

* Elaboració pròpia a partir de les fonts consultades i dels llibres de noces del Baix Llobregat. Mireu nota 8.

**Agrupació de la Conca Estricta, l'Alt Gàia i la Plataforma Segarra.

Agrupació de les parròquies d'Arenys de Munt, Argentona i Malgrat de Mar.Agrupació de les parròquies d'Arenys de Munt,

****Agrupació de les parròquies d'Àrdèvol, Clarà, Llobera, Sant Llorenç de Morunys i Solsona.

Taula V: Professions dels immigrants francesos al Baix Llobregat i a Catalunya (s. XVI-XVII)*

Oficis	BAIX LLOBREGAT	Barcelona**	Conca de Barberà***	Maresme**	Solsonès**	Anglèsia	Banyoles	Calonge	Puig-reig	Sant Sadurní	Tarragona	Torelló	Vilabella	TOTAL
Apotecari		1									1			2
Artesà de metalls		21												21
Artesà de seda		10												10
Ataconador				1										1
Baster			2											2
Boter	3		1		1									5
Botiguer-tender-taverner			2	3	2						4			11
Bracer	3			42	1	1	18		1			3		69
Bricoller				1										1
Calderer	2				2									4
Carboner	1						1							2
Carnisser	1													1
Carreter							1							1
Cirurgià-barber	2	2	1	1		1			1		1			9
Cisteller	1										1			2
Clavater				1										1
Colomaire			1											1
Corder	5			1			1							7
Espardanyer	1													1
Ferrer	11		12	3	7					1		1		35
Forner-flequer	2	11						2						15
Fuster-escultor	2	6	3		2						6			19
Guixer-blanquer	1									1				2
Hospitaler			1											1
Hostaler	1													1
Majordom										1				1
Manya	2													2
Mariner		9		2							18			29
Marxant	1		2		1							1		5
Menescal													2	2
Mercader		2	1											3
Mercer	1													1
Mestre de cases	22	8	25	8	11	1	9	2	1	1		1	2	91
Moler		3												3
Moliner	3		6	2	1					1				13
Muler	1													1
Negociant	1	4	2											7
Nunci	2													2
Pagès-laurador-hortolà	297	82	53	9	14	8		7	8	10	20	1	20	529
Paperer			1				1							2
Paraire					1		2			1				4
Passamaner				1										1
Pastor-duler	3		6			1					5			15
Pedranyaler			1		1									2
Pelaire		2												2
Pentinador de cànem			3											3
Picapedrer			3		2	2	1		2					10
Punter				1										1
Rajoler	4		1	1										6
Revenedor		3	1											4
Sabater	6	15	7	3			1	1		2	1	1	1	38
Sastre	6	15	6	2	1		3			1				34
Serrador	14		10	20	3		3			2		1		53
Soldat		4												4
Tallerer							1							1
Teixidor (de lli i de llana)	23	20	8	1	5	3	9	1	3	2	5	1	6	87
Tintorer			2											2
Traginer-transportista	3	10		3	5		2				1			24
Treballador-jornaler	61	26		55			3			4				149
Vidrier			1							1	1			3

* Elaboració pròpia a partir de les fonts consultades i dels llibres de noces del Baix Llobregat. Mireu nota 8.

**Agrupació de les parròquies de Sant Just i Pastor i Santa Maria del Pi de Barcelona.

***Mireu agrupacions a la Taula IV.

NOTES

1. Joan LLADÓ, en el seu treball d'immigració occitana a Sant Andreu de la Barca, observa que hi ha una forta ocultació de francesos en els llibres de noces. Entre 1561 i 1700, en 11 casos no s'especifica que el nuvi fos del regne de França (16,9%), el que representa una ocultació d'un 3,1% d'immigrants.
2. NADAL, J. i GIRALT, E.: La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement. París: SEVPEN, 1960.
NADAL, J. i GIRALT, E.: La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII. Mataró: CEM, 1966.
3. CODINA, Jaume: "La immigració francesa al Delta del Llobregat (1400-1700)" dins: XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. El Prat: CECBLL-Amics d'El Prat, 1985, p. 226-371.
CODINA, J.: El Delta del Llobregat i Barcelona. Esplugues de Llobregat: Ariel, 1971.
4. MILLÀS, Carles: "La immigració francesa al Papiol: 1566-1700", *Materials del Baix Llobregat*, núm. 2 (1996), p. 85-93.
5. GUAL, Valentí: "Gavatxos", gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna. (El cas de la Conca de Barberà). Barcelona: Dalmau, 1991.
6. DANTÍ, Jaume: "La població: creixement i oscil·lacions" dins: Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans, volum 4: "Crisi institucional i canvi social, segles XVI i XVII". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997, p. 72-87.
7. Cal notar que a partir del Tractat dels Pirineus -7 de novembre de 1659-, es consideren també francesos, els immigrants procedents del bisbat d'Elna-Perpinyà.
8. AGUADÉ, Jaume: "La població de Vilabella als segles XVI i XVII (1566-1640). La immigració francesa" dins Actes de la XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Valls: IEV, vol. II, 1988, p. 11-27.
BENCOMO, C. i altres: Aproximació a la història de Rubí. Rubí: Ajuntament, 1986.
BUSQUETS, J. i SIMON, A.: Girona al segle XVII. Girona: Ajuntament i Diputació, 1993.
CANYAMERES, Esteve: "La immigració francesa al Vallès Occidental (segles XVI i XVII): quatre exemples locals, Sabadell, Sant Cugat del Vallès, Sant Julià d'Alfara i Sentmenat". Treball inèdit.
CASELLAS, Eva: "Nupcialitat a la parròquia de Sant Pere de Torelló entre els anys 1578-1628". Treball inèdit, 1995.
CASTELLS, Francesc: "Estudi sobre l'arribada d'occitans a Argentona". Treball inèdit, 1991.
DANTÍ, Jaume: Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII. Santa Eulàlia de Ronçana: Ajuntament, 1988.
FARGAS, Maria A.: "Movimientos migratorios del siglo XVI: la oleada de inmigrantes franceses y su integración en la Barcelona del siglo XVI" dins **Beca de Formació de Investigadores**, 1990, p. 785-795.
GUAL, Valentí: "Gavatxos"..., 1993.
JURADO, Silvia: "Petita aproximació a la immigració francesa de la vila de Cubelles, 1598-1660". Treball inèdit, 1997.
GUAL, X. i MILLÀS, C.: "La immigració francesa a Castellbisbal, segle XVII". Treball inèdit, 1995.
LLADÓ, Joan: "Puigreig: llibre de matrimonis, 1599-1692". Treball inèdit, 1996.
LLADÓ, Joan: "Buidatge i resultats d'occitans en llibres de noces a la vila d'Anglesola (L'Urgell) de 1565 a 1600". Treball inèdit, 1996.
LLADÓ, Joan: "Matrimonis amb marit occità al Solsonès". Treball inèdit, 1996.
NADAL, Jordi: "La població catalana als s. XVI i XVII" dins: Història de Catalunya, vol. IV. Barcelona: Salvat, 1978, p. 48-63.

- OLIVÉ, Francesc: Valls de la crisi del segle XVI a la recuperació econòmica del segle XVIII. La ciutat, la comarca: un estudi de la terra i de la seva gent, al llarg de l'Antic Règim. Barcelona: UB (tesi doctoral), 1989.
- PÉREZ, Jorge: "La immigració francesa a Calonge (1576-1637)". Treball inèdit, 1998.
- PLA, Carme: "La immigració occitana a Malgrat de Mar, 1589-1700"- Treball inèdit, 1995.
- PLANES, Ramon: "Les ordinacions de la confraria dels immigrants francesos de Solsona (1536)" dins: Miscel·lània d'homenatge a Josep Lladonosa. Lleida: IEI, 1992, p. 495-500.
- RECASENS, Josep M.: "Datos para el estudio de la inmigración en Tarragona entre 1575 y 1639", *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, 19 (1969), p. 47-56.
- ROSELL, Glòria: "La immigració francesa a Sant Sadurní d'Anoia: 1567-1646". Treball inèdit, 1992.
- SERRA, Imma: "El llibre de matrimonis de Sta. Maria dels Turers (Banyoles) durant el període 1588-1638". Treball inèdit, 1998.
- TORRAS, Josep M.: "Demografia i societat a Igualada durant els s. XVI i XVII", *Miscel·lània Aqualatensia*, 4 (1987), p. 87-109.
- TORRENT, Pilar: "La immigració occitana a Arenys de Munt (1566-1700)", *Arennios*, 25 (1994), p. 22-23.
- VILALTA, Maria J.: Població, família i treball a la Lleida del segle XVI. Barcelona: UB (tesi doctoral), 1992, 308-313.
- VILARRUBIA, Roger: "Forasters a la Guerra de Successió. La immigració a Santa Maria del Pi, Barcelona (1690-1720)". Treball inèdit.
- ZUCCHITELLO, Mario: Homes, vaixells i mercaderies de Tossa al Grau de València (1459-1703). Tossa de Mar: CET.
9. NADAL, J. i GIRALT, E.: La population catalane..., 1960, p. 60-62.
 10. NADAL, Jordi: "La població catalana..." dins: Història de Catalunya, vol. IV, 1978, p. 53-56.
 11. DANTÍ, Jaume: Terra i població... 1988, p. 133-141.
 12. GUAL, Valentí: "Gavatxos"... 1991, p. 15-23, 47-51 i 61-63.
 13. Informació mecanografiada i inèdita d'una recerca en curs, a partir del buidatge del *Llibre de Matrimonis 1599-1648* que l'autor disposa per ser el director dels Museus de Martorell.
 14. BONDIA, R. i SOLANS, C.: Terra i homes a Begues (Poble mil·lenari). Begues: Ajuntament, 1991, p. 29-30.
 15. FERNÁNDEZ, Ivan: "Immigració occitana a Corbera de Llobregat". Treball inèdit, 1995.
 16. LACARTA, E. i SALCEDO, R.: "Occitans a Olesa (1599-1699)". Treball inèdit, 1995.
 17. LLADÓ, Joan: "Immigració occitana, s. XVI-XVII, a Sant Andreu de la Barca". Treball d'investigació, 1996.
 18. MASDÉU, Raimon: Demografia de Sant Just Desvern. s. XVI-XVII. Bellaterra: UAB (tesina de llicenciatura), 1992, p. 136-138.
 19. MILLÀS, Carles: "La immigració francesa...", *Materials...*, 2 (1996), p. 85-93.
 20. OLIVERAS, Francesc: "St. Boi, 1625-1660. Una població catalana enmig de les crisis del segle XVII", treball inèdit, 1995.
 21. SALES, Núria: "Els segles..." dins P. VILAR: Història de Catalunya, vol. IV. Barcelona: Edicions 62, 1992, p. 103-113.
 22. ROVIRA, Salvador J.: Tamarit. Altafulla: CEA, 1991, p. 77.
 23. LLOBET, Josep M.: "La immigració francesa a Cervera segons els capítols matrimonials conservats a l'Arxiu Històric Comarcal de la ciutat (1501-1700)", *Espacio, tiempo y forma*, Sèrie IV, Història Moderna, vol. 2 (1989), p. 49.
 24. VIVES, P. i COMAS, J.: "La immigració francesa a Vila-rodon (s. XVI-XVII)", *Quaderns de Vilaniu*, 5 (1984), p. 149-155.
 25. CASTELLS, Narcís: "Els moviments migratoris en la Catalunya moderna: el cas de la immigració envers la ciutat de Girona (1473-1576)" dins Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, vol. I. Barcelona: UB, 1984, p. 65-74.
 26. CODINA, Jaume: "La immigració francesa..." dins: XXV Assemblea..., 1985, p. 226-371.

27. NADAL, J. i GIRALT, E.: La population catalane..., 1960, p. 79-86.
28. NADAL, Jordi: "La població catalana..." dins Història de Catalunya, vol. IV, p. 54.
29. El criteri per establir la pertinença d'una parròquia a determinat grup (petit, mitjà o gran) ha estat la quantificació del nombre de focs del recompte de 1553 [IGLÉSIES, Josep: El fogatge de 1553. Estudi i transcripció, vol. I. Barcelona: FSV, 1979, p. 25-26, 170-179 i 356-383]. Així, les poblacions de menys de 25 focs s'han considerat petites (Abrera, Begues, Santa Coloma i Torrelles); els pobles compresos entre 25 i 45 focs, mitjans (Cervelló, Corbera, El Papiol, Sant Andreu i Sant Just Desvern); mentre que les viles de més de 45 focs serien les considerades grans (Martorell, Olesa, Sant Boi, Sant Climent i Sant Feliu).
30. Tal i com afirma Jaume CODINA a "Causes de la revolució demogràfica al segle XVIII: el cas d'una vila catalana" dins Actes del Primer Congrés..., vol. I. Barcelona: UB, 1984, p. 128.
-

